

nych członków, przybyłych z Chin, Mongolii czy z południa kraju. W kontekście tych rozważań, referentka dokonała rozróżnienia narodowości na „kazachską”, czyli ludność „rdzenną”, oraz „kazachstańską” – pozostałych obywateli, nie mogących pochwalić się długością „zasiedzenia” czy stosowną genealogią.

Organizatorzy konferencji zapowiedzieli opublikowanie referatów – zarówno wygłoszonych podczas obrad, jak również nie wygłoszonych z braku czasu. Należy się spodziewać, że zgłębianie istoty rozbieżności stanowisk badawczych oraz sposobów postrzegania związków zachodzących między dwoma europejskimi kręgami kulturowymi, jest właściwą drogą wiodącą do porozumienia Wschodu i Zachodu.

Marek Jedliński, Malwina Chuda-Granat

KALENDARIUM

PIERWSZYCH WIZYT ZAGRANICZNYCH UKRAIŃSKICH PREZYDENTÓW I PREMIERÓW 1991–2008

W publicystyce ukraińskiej często można się spotkać ze stwierdzeniem, że pierwsza wizyta najważniejszych ukraińskich polityków stanowi wskaźnik ich dalszej polityki zagranicznej. Poniższe kalendarium jest próbą krytycznego spojrzenia na tę kwestię. Przy opracowywaniu kalendarium korzystano z materiałów prasowych, przede wszystkim z doniesień ukraińskiej gazety rządowej „Урядовий Кур’єр”.

Zanim przejdziemy do przeglądu wizyt, należy podkreślić, że wizyty zagraniczne są jednym z głównych środków prowadzenia polityki zagranicznej¹. Polityka ta w ustabilizowanych państwach posiada określone priorytety. Problemem Ukrainy jest natomiast to, że jej polityka zagraniczna stała się zakładnikiem wewnętrznych rozgrywek politycznych. W obliczu permanentnego kryzysu władzy na Ukrainie, nakreślone w ukraińskim prawodawstwie priorytety polityki zagranicznej nie mają żadnego znaczenia. Poza tym, zapisane w dokumentach priorytety są sprzeczne. Przykładowo, obowiązująca od 2003 roku „Ustawa o podstawach bezpieczeństwa narodowego Ukrainy”² przewiduje wstąpienie Ukrainy do NATO i UE przy jednoczesnym strategicznym partnerstwie z Rosją. W związku z tym rodzi się pytanie: Czy kierunek pierwszych wizyt zagranicznych ukraińskich notabli ma jakiegokolwiek znaczenie?

8 grudnia 1991 roku – prezydent Leonid Krawczuk oraz premier Witold Fokin w Wiskuli (Białoruś)

W Wiskuli spotkały się delegacje Białorusi, Rosji (Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Radzieckiej) i Ukrainy. Efektem negocjacji było „Po-

¹ T. Orłowski, *Protokół dyplomatyczny. Ceremoniał & etykieta*, Warszawa 2005, s. 219.

² Закон України про основи національної безпеки України від 19 червня 2003 р., <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15> (30.12.2008).

rozumienie o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw”, które likwidowało ZSRR.

8 lutego 1992 roku – premier Witold Fokin w Moskwie

Premier Witold Fokin wziął udział w inauguracyjnym posiedzeniu Rady Szefów Rządów WNP, podczas którego omawiano bieżące problemy Wspólnoty (energetyka, ochrona środowiska, tranzyt).

22 października 1992 roku – premier Leonid Kuczma w Moskwie

Delegacja ukraińska spotkała się z delegacją rosyjską, na czele której stał p.o. premiera Jegor Gajdar. Efektem wizyty było porozumienie w sprawie dostaw rosyjskiej ropy naftowej na Ukrainę w 1993 roku. Podpisano również szereg międzyrządowych umów gospodarczych, z których najistotniejszą była „Umowa handlowa między Rządem Ukrainy i Rządem Federacji Rosyjskiej”³. Dokument przewidywał m.in. zakaz reeksportu towarów, który uderzał w Ukrainę. Kijów tracił w ten sposób możliwość zarabiania na pośrednictwie w handlu rosyjskimi surowcami. W preambule umowy znalazł się zapis stanowiący, że strony będą dążyły do utworzenia strefy wolnego handlu między obydwojema państwami.

29 października 1993 roku – p.o. premiera Juchym Zwjahilskyj w Aszchabadzie

Wizyta była związana z groźbami odcięcia dostaw gazu dla Ukrainy przez rząd turkmeński. Turkmenistan pokrywał w tym okresie blisko 1/3 ukraińskiego zapotrzebowania na gaz⁴, jednak Kijów zalegał z płatnościami. Delegacji ukraińskiej udało się przekonać stronę turkmeńską do odroczenia terminu spłaty długu. Ustalono również, że transakcja będzie miała charakter barterowy.

2-3 lipca 1994 roku – premier Witalij Masoł w Mińsku

Premier Witalij Masoł wziął udział w obchodach 50. rocznicy wyzwolenia Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej spod okupacji niemieckiej. Do Mińska przyjechały delegacje dziesięciu państw WNP oraz Litwy.

21 października 1994 roku – prezydent Leonid Kuczma w Moskwie

Nowo zaprzysiężony prezydent z pierwszą wizytą zagraniczną udał się do Moskwy, gdzie razem z premierem Witalijem Masołem oraz ministrami obrony, spraw zagranicznych i gospodarki wzięli udział w Radzie Szefów

³ Торговельна Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації від 22 жовтня 1992 р., http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=643_025 (30.12.2008).

⁴ М. Сорока, Туркменський газ поступатиме в Україну, „Урядовий Кур’єр” 1993, nr 160-161, s. 1.

Rządów i Radzie Główn Państw WNP. Szczyt w Moskwie miał przesądzić o pogłębieniu integracji w ramach Wspólnoty. Trudno jednak tak jednoznacznie ocenić efekty szczytu. Mimo utworzenia kilku instytucji koordynujących działalność WNP, niektóre państwa – zwłaszcza Ukraina – uchylały się od uczestnictwa w nich.

Wizyta w Moskwie była okazją do rozmów prezydenta Kuczmy z prezydentem Federacji Rosyjskiej, Borysem Jelcynem. Efekty rozmów były dla Ukrainy zadowalające. Jelcyn oświadczył, że Rosja szanuje integralność terytorium i nienaruszalność ukraińskich granic. Potwierdził też gwarancje bezpieczeństwa udzielone Kijowowi w związku z likwidacją arsenału atomowego rozmieszczonego na terytorium Ukrainy. Strona rosyjska odroczyła termin spłaty przez Ukrainę długu za surowce energetyczne.

18 kwietnia 1995 roku – p.o. premiera Jewhen Marczuk w Moskwie

Szefowi ukraińskiego rządu towarzyszyli ministrowie obrony i współpracy gospodarczej z zagranicą. Podczas wizyty odbyły się negocjacje z rosyjską delegacją rządową na temat „Umowy o przyjaźni, partnerstwie i współpracy między Ukrainą i Federacją Rosyjską”. Stronie rosyjskiej przewodniczył premier Wiktor Czernomyrdin. Efektem rozmów było opracowanie tekstu dokumentu, jednak do momentu podpisania umowy upłynęły jeszcze dwa lata. Kwestią sporną pozostawał status głównej bazy Floty Czarnomorskiej – Sewastopola⁵.

Delegację ukraińską przyjął również prezydent Borys Jelcyn.

23-24 lipca 1996 roku – premier Pawło Łazarenko w Sofii

Premier Łazarenko spotkał się w Sofii z prezydentem, premierem i ministrem spraw zagranicznych Bułgarii. W zamierzeniach ukraińskiego rządu, wizyta ta miała ożywić wymianę handlową między Ukrainą a Bułgarią. W stolicy Bułgarii nie podpisano jednak żadnych istotnych dokumentów w dziedzinie współpracy gospodarczej. Doszło natomiast do podpisania ukraińsko-bułgarskiej konwencji konsularnej. Świadczy to o tym, że stosunki na linii Kijów–Sofia dopiero zaczynały się kształtować.

12-13 września 1997 roku – premier Walery Pustowojtenko w Portorożu (Słowenia)

Delegacja ukraińska, z premierem Pustowojtenką na czele, została zaproszona na spotkanie szefów rządów państw członkowskich Środkowoeuropejskiej Wspólnoty Wolnego Handlu (CEFTA).

⁵ Obecnie Sewastopol znajduje się pod wspólną, ukraińsko-rosyjską administracją.

5 grudnia 1999 roku – prezydent Leonid Kuczma (II kadencja) w Brukseli

Prezydent Kuczma odwiedził siedzibę Komisji Europejskiej na zaproszenie przewodniczącego Romano Prodiego. Podczas wizyty omawiano projekt „Wspólnej strategii UE co do Ukrainy”⁶, która została przyjęta kilka dni później, 11 grudnia 1999 roku. Mimo zapewnień Kijowa o proeuropejskim kursie Ukrainy, we „Wspólnej strategii...” nie przewidywano integracji Ukrainy z UE, nawet w dłuższej perspektywie.

21 stycznia 2000 roku – premier Wiktor Juszczenko w Moskwie

Wizyta szefa ukraińskiego rządu związana była z kolejnym kryzysem energetycznym. Ukraina zalegała z płatnościami za rosyjski gaz. Ponadto Moskwa oskarżała Kijów o kradzież gazu płynącego tranzytem do Europy Zachodniej i w związku z tym Rosja wstrzymała dostawy ropy na Ukrainę.

W przeddzień wizyty, w Kijowie doszło do spotkania premiera Juszczenki z szefem „Gazpromu” oraz ministrem paliw i energetyki Federacji Rosyjskiej. Porozumiano się wówczas w sprawie warunków spłaty długu.

W Moskwie Juszczenko spotkał się z p.o. prezydenta Władimirem Putinem, wicepremierem Michaiłem Kasjanowem, a także z Anatolijem Czubajsem, prezesem spółki – największym producentem energii elektrycznej w Rosji. Podczas rozmów Putin wydał osobiste rozporządzenie w sprawie zniesienia ograniczeń w dostawach ropy na Ukrainę. Juszczenko porozumiał się z Czubajsem w sprawie równoległego połączenia systemów energetycznych obu państw.

13 czerwca 2001 roku – premier Anatolij Kinach w Sankt Petersburgu

Premier Kinach wziął udział w V Petersburskim Forum Ekonomicznym. W trakcie obrad szef ukraińskiego rządu podkreślał priorytetowość utworzenia strefy wolnego handlu w ramach WNP. Podczas wizyty Kinach spotkał się m.in. z premierem Kasjanowem. Podczas spotkania ustalono warunki kontraktu na dostawy ukraińskich rur do Rosji. Kinach wspominał również o możliwości koncesjonowania ukraińskiej sieci gazociągowej i o jej możliwej prywatyzacji⁷.

8 stycznia 2003 roku – premier Wiktor Janukowycz w Warszawie

Szef ukraińskiego rządu odwiedził Warszawę w drugi dzień prawosławnych świąt Bożego Narodzenia (!). Wizyta miała charakter oficjalny. Janukowycz spotkał się z prezydentem Kwaśniewskim, premierem Millerem, a także

⁶ *Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року*, http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_492 (30.12.2008).

⁷ Л. Остролуцька, *Чи діждемося «українського Давоса»? Післямова до Петербурзького економічного форуму*, „Урядовий Кур’єр” 2001, nr 107, s. 7.

z marszałkami Sejmu i Senatu. Złożył również kwiaty pod Pomnikiem Nieznanego Żołnierza oraz pod pomnikiem Tarasa Szewczenki.

Spotkania miały charakter kurtuazyjny. Strona polska potwierdziła swoje poparcie dla euroatlantyckich aspiracji Kijowa. Było to istotne z tego względu, że Ukraina była wówczas izolowana na arenie międzynarodowej w związku z tzw. aferą Kolczug.

Warto odnotować, że premier Janukowycz nie znalazł czasu na spotkanie z przedstawicielami diaspory ukraińskiej. Doszło jedynie do krótkiej rozmowy pod pomnikiem Tarasa Szewczenki.

24 stycznia 2005 roku – prezydent Wiktor Juszczenko w Moskwie

Dzień po zaprzysiężeniu prezydent Wiktor Juszczenko odwiedził Moskwę, gdzie spotkał się z prezydentem Władimirem Putinem i patriarchą Aleksym II. Po spotkaniu z Putinem odbyła się konferencja prasowa, na której Juszczenko powiedział, że „Rosja jest wiecznym, strategicznym partnerem Ukrainy”⁸. Rosyjski prezydent stwierdził natomiast, że w kontaktach między obydwojma krajami nie ma nieporozumień.

Mimo iż patriarchat moskiewski otwarcie popierał Janukowycza, przeciwnika Juszczenki w wyborach prezydenckich, Aleksy II pogratulował Juszczenko zwycięstwa.

9 marca 2005 roku – premier Julia Tymoszenko w Budapeszcie

Premier Julia Tymoszenko udała się z nieoficjalną wizytą do Budapesztu, w trakcie której spotkała się z premierem Ferencem Gyurcsánym. Szef węgierskiego rządu zapewnił ukraińskiego gościa o poparciu Budapesztu dla europejskich dążeń Kijowa.

30 września 2005 roku – premier Jurij Jechanurow w Moskwie

Osiem dni po objęciu stanowiska premier Jurij Jechanurow udał się z wizytą do Moskwy. W składzie delegacji znaleźli się, oprócz premiera, minister gospodarki, minister paliw i energetyki oraz wiceminister spraw zagranicznych. Szef ukraińskiego rządu został przyjęty zarówno przez premiera Michaiła Fradkowa, jak i przez prezydenta Putina.

Wizyta nie przyniosła wymiernych rezultatów. Rząd ukraiński wzywał władze rosyjskie do wprowadzenia pełnowymiarowej strefy wolnego handlu, Moskwa jednak utrzymywała ograniczenia i wyłączenia w handlu z południowozachodnim sąsiadem. Podczas wizyty premierzy powierzyli odpowiednim ministrom opracowanie umowy gazowej na 2006 rok. Dokumentu nie udało się sporządzić do końca 2005 roku, czego skutkiem był kryzys gazowy z początku 2006 roku.

⁸ *Відверта атмосфера зустрічей*, „Урядовий Кур’єр” 2005, nr 14, s. 1.

15-16 sierpnia 2006 roku – premier Wiktor Janukowycz w Soczi

Niecałe dwa tygodnie po ponownym objęciu stanowiska szefa rządu, Wiktor Janukowycz pojechał do Soczi, gdzie odbywał się nieformalny szczyt Eurazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej (Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Rosja, Tadżykistan i Uzbekistan). W trakcie pobytu w Soczi ukraiński premier spotkał się z rosyjskim premierem Fradkowem, a także z prezydentami Rosji, Kazachstanu i Uzbekistanu.

Głównym tematem poruszonym podczas spotkań były kwestie energetyczne. Janukowycz zapewniał dziennikarzy, że do końca 2006 roku ceny gazu dla Ukrainy nie zmienią się, natomiast w 2007 roku miały być one kształtowane przez rynek⁹. Wymiernym rezultatem rozmów było wyznaczenie ministra finansów Ukrainy na przedstawiciela rządu ukraińskiego w grupie wysokiego szczebla ds. utworzenia Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej. Ustalono także, że Rosja i Ukraina przeprowadzą wspólne negocjacje z Turkmenistanem w sprawie dostaw gazu dla Ukrainy.

28-29 stycznia 2008 roku – premier Julia Tymoszenko w Brukseli

W dwudniowej wizycie w Brukseli premier Julii Tymoszenko towarzyszył wicepremier ds. integracji europejskiej oraz minister gospodarki. Warto odnotować, że w dyrektywach udzielonych przed wizytą przez prezydenta Juszczenko znalazł się punkt o spotkaniu premier Tymoszenko z sekretarzem generalnym NATO, jednak w programie wizyty takiej pozycji nie przewidziano¹⁰.

Podczas wizyty premier Tymoszenko spotkała się z najważniejszymi politykami unijnymi, m.in. przewodniczącym Komisji Europejskiej Jose Manuelem Barroso, komisarz Benitą Ferrero-Waldner i przewodniczącym Parlamentu Europejskiego Hanssem-Gertem Poetteringiem. Podczas spotkań unijni urzędnicy powtarzali hasła o wielkiej europejskiej przyszłości Ukrainy. Podczas rozmowy z komisarz ds. stosunków zewnętrznych Benitą Ferrero-Waldner podjęto decyzję o utworzeniu funduszu finansującego modernizację ukraińskich sieci przesyłu gazu. Premier Tymoszenko wystąpiła z propozycją budowy odnogi gazociągu „Nabucco”, która przebiegałaby przez terytorium Ukrainy.

Ostatecznie premier rządu ukraińskiego spotkała się nieoficjalnie z sekretarzem generalnym NATO Jaapem de Hoop Schefferem. Z informacji przekazanych dziennikarzom wynikało, że Tymoszenko opowiedziała się za zintensyfikowaniem dialogu z NATO, nie wspominając jednak o wstąpieniu Ukrainy do Sojuszu¹¹.

⁹ *Україна – Росія: попереду предметна робота*, „Урядовий Кур'єр” 2006, nr 153, s. 2.

¹⁰ Т. Силіна, *Як Тимошенко злипа НАТО і влилася в Потік*, „Дзеркало Тижня” 2008, nr 4, <http://www.dt.ua/1000/1550/61933/> (30.12.2008).

¹¹ Ibidem.

Podczas wywiadów udzielanych w Brukseli z ust pani premier można było usłyszeć kilka ciekawych wypowiedzi. Tymoszenko po raz pierwszy wspomniała o możliwości koalicji Bloku Julii Tymoszenko z Partią Regionów. Premier powiedziała również, że „powinniśmy uczynić stosunki z Rosją nieodłączną częścią naszej integracji z Unią Europejską”¹².

Analiza przedstawionych wizyt nasuwa następujące spostrzeżenia:

1. Pierwsze wizyty zagraniczne najważniejszych ukraińskich polityków można podzielić na dwa rodzaje: wizyty kurtuazyjne oraz wizyty mające na celu rozwiązanie bieżących problemów, często konfliktów energetycznych;

2. W geografii tych podróży dominują wizyty w państwach WNP, zwłaszcza w Rosji. Jest całkiem prawdopodobne, że ukraińskie władze, wywodzące się z komunistycznej nomenklatury, lepiej czuły się – zwłaszcza w początkowym okresie – w dobrze sobie znanym środowisku postsowieckim niż na Zachodzie;

3. Biorąc pod uwagę wizyty po roku 2004, można konstatować, że mimo – wydawałoby się – proeuropejskiej „pomarańczowej rewolucji”, polityka zagraniczna Ukrainy pozostaje „wielowektorową”, tak jak za czasów prezydentury Leonida Kuczmy. Prezydent Wiktor Juszczenko w przemówieniu do narodu, które wygłosił po swoim zaprzysiężeniu 23 stycznia 2005 roku, powiedział: „Nasze miejsce jest w Unii Europejskiej. Mój cel to Ukraina w Zjednoczonej Europie”¹³. Tymczasem już na drugi dzień Juszczenko odwiedził Moskwę. Natomiast podczas swojej ostatniej wizyty w Brukseli premier Julia Tymoszenko chciała uniknąć spotkania z sekretarzem generalnym NATO. A gdy do spotkania doszło, Tymoszenko w ogóle nie wspominała o możliwości wstąpienia Ukrainy do Sojuszu, choć kilka tygodni wcześniej podpisała się pod tzw. listem trzech. W dokumencie tym prezydent Ukrainy, przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy oraz sama Tymoszenko zwracali się z prośbą do Jaapa de Hoop Scheffera o sprzyjanie przyjęciu „Planu działań w sprawie członkostwa Ukrainy w NATO”.

Reasumując należy powiedzieć, że pierwsze wizyty zagraniczne prezydentów i premierów Ukrainy nie świadczą o kierunku polityki zagranicznej Kijowa. Aby rzeczywiście na nią wpływały i ją odzwierciedlały, niezbędne są dwa czynniki: jasno określone priorytety polityki zagranicznej oraz jej niezależność od wewnętrznych rozgrywek politycznych.

Opracował Igor Ksenicz

¹² *Тимошенко хоче сидіти на двох стільцях*, „Українська Правда” 28.01.2008, <http://www.pravda.com.ua/news/2008/1/28/70568.htm> (30.12.2008).

¹³ *«Ми починаємо нову сторінку української історії»*. Звернення Президента України Віктора Ющенка до українського народу на Майдані Незалежності, „Урядовий Кур'єр” 2005, nr 13, s. 3.